

ЗА ПРАВА ЛЮДЗЬМІ ЗВАЦЦА

Каля помніка ахвярам косаўскага расстрэлу 17 верасня пройдзе жалобнае мерапрыемства

У 1927 годзе Косаўскі падпольны райкам КПЗБ узначальваў будучы пісьменнік Піліп Пестрак. У гэты час Юзаф Пільсукі заявіў пра ўсталюванне санацыйнага рэжыму на беларускіх землях. Пачаліся арышты палітычных дзеячаў. За кратамі апынуліся многія актывісты сялянска-работніцкай грамады (БСРГ). Імкліва расла колькасць закрытых беларускіх школ і гімназій. Апошняя кропля цяжарнага падпольшчыкаў стаў разгром грамады і поўная ліквідацыя арганізацыі.

Косаўскі падпольны райкам прымае рашэнне адказаць на пералічаныя падзеі маштабнай дэманстрацыяй пратэсту. У трэці дзень лютага 1927 года на рынкавую плошчу ў Косаве прыйшло каля 1600 чалавек. Людзі ішлі з чырвонымі сцягамі, неслі лозунгі накшталт: «Вызваліць рабоча-сялянскіх дэпутатаў! Вызваліць усіх зняволеных!», «Няхай жыве Савецкая Беларусь!». Яны

натхнёна пелі «Інтэрнацыянал», іншыя рэвалюцыйныя песні. Потым пачаўся мітынг. Камуністычныя дзеячы выступалі з прамовамі, што знаходзілі водгук у сэрцах дэманстрантаў.

Людзі прыйшлі на мірную дэманстрацыю і выказвалі свае палітычныя погляды выключна мірным шляхам. Але хутка на плошчы з'явіліся ўзброеныя паліцэйскія. І пасля закліку разысціся, на якія людзі адказалі песняй, паліцэйскія прымянілі зброю на паражэнне. Шэсць чалавек былі забітыя, 35 атрымалі розныя па цяжкасці раненні.

Пахаванне забітых дэманстрантаў адбылося на наступны дзень і вылілася ў сапраўдную маніфестацыю пратэсту. Косаўскіх рабочых і сялян падтрымалі па ўсёй Заходняй Беларусі. Аператыўна з'явіўся зварот ЦК КПЗБ з заклікам змагацца з санацыйным рэжымам. Польскі ўрад спалохаўся пратэсных настрояў і адправіў кіраўніка горада Косава Уладзіслава Станішэўскага ў адстаўку.

Праз 40 гадоў пасля трагічных падзей у памяць аб іх у Косаве ўстанавілі абеліск. Старшыня Косаўскага гарвыканкама Леанід Юдчыц раскажаў:

— Помнік стаіць фактычна ў цэнтры горада і прымыкае да вуліцы 3 Лютага, у назве якой увекавечаная дата трагічнай падзеі. Не так даўно помнік адрамантавалі і правялі добраўпарадкаванне тэрыторыі. Абеліск даглядаюць супрацоўнікі ЖКГ, шэфства над ім трымае і мясцовая школа.

Кожны год напярэдадні 3 лютага прадстаўнікі грамадскасці, прадпрыемстваў і арганізацый ускладаюць кветкі да падножжа манумента. Да нядаўняга часу ў горадзе жылі сведкі і відавочцы тых падзей. Памяць падтрымліваецца ў сем'ях, чые родныя загінулі альбо пацярпелі падчас косаўскага расстрэлу.

— Сёлета мы прыйдзем сюды і 17 верасня, каб ушанаваць памяць землякоў, якія змагаліся за права на сваёй зямлі людзьмі звацца і аддалі жыццё за вызваленне

Заходняя Беларусь, — сказаў Леанід Уладзіміравіч.

Святлана ЯСКЕВІЧ.

ДЗЕНЬ І НОЧ БУШАВАЛІ АЗЁРЫ

Чаму нарачанскія рыбакі паўсталі супраць польскіх улад

*Люблю, калі ў сонцы гарыш пазалотай,
Раскінуўшы сінія хваляў палотны,
Калі ў непагоду сумуеш маркотна
З рыбацкаю песняй, з зялёным чаротам.
Люблю твае буры, твае навалніцы.
Ў іх чую, бы ў песнях, жыццё маладое.
І хочацца блізка грудзьмі прытуліцца
Да чорных ад гневу кіпучых прыбояў.*

Гэта радкі з паэмы «Нарач» народнага паэта Беларусі Максіма Танка, якую ён напісаў у 1937 годзе. У творы раскажваецца аб падзеях 1935 года, калі супраць польскіх улад выступілі рыбакі Мядзеля і навакольных вёсак. Паэма была надрукавана ў часопісе «Каласы». Але з-за перашкод цензуры найбольш вострыя моманты, якія паказвалі барацьбу сялян супраць самавольства ўлад, былі выкраслены. Ды і гэта не дапамагло, часопіс быў канфіскаваны. Толькі ў 1940 годзе удалося цалкам аднавіць паэму.

Да бунту і супрацьстаяння рыбакоў падштурхнулі абставіны. Спрадвеку ў Нарачы людзі лавілі рыбу, пакідалі ўлоў для асабістых патрэб, лішак прадавалі. Возера не давала пухнуць з голаду. Аднак летам 1935 года ўлады забаранілі свабодную лоўлю рыбы. А гэта пагражала голадам тысячам сем'яў, паколькі займацца раслінаводствам на Нарачы было марнай справай — пясчаныя глебы, што і мусіла рыбакоў да бунту.

Яшчэ ў 1932 годзе польскі ўрад выдаў закон, паводле якога нацыяналізаваліся рэкі і азёры. У выніку Нарач перайшла пад юрысдыкцыю Дырэкцыі дзяржаўных лясоў, якая аддала яго ў арэнду пану Яблонскаму. Рыбакам прапанавалі ісці да яго наёмнымі работнікамі. Але гэтая прапанова рыбакоў не задаволіла. У чэрвені 1935 года, нягледзячы на забарону і папярэджанні арандатара, яны выйшлі на возера. Прыехала паліцыя, пачала ганяцца за імі, каб адабраць улоў. Але жонкі рыбакоў, якія назіралі за пагоняй, перакулілі паліцэйскую маторную лодку, што пацягнула за сабой пераследаванні і судовыя працэсы над удзельнікамі выступленняў.

Ды гэта не напалохала сялян. Яны па-ранейшаму выходзілі на возера. Да іх нават прыязджалі павятовы староста з Пастаў, ваявода з Вільні. Яны ўгаворвалі пайсці на работу да арандатара, які будзе забяспечваць прыладамі для лоўлі рыбы. Рыбакі ў адказ запатрабавалі замест возера выдзеліць ім прыдатныя для вядзення сельскай гаспадаркі надзелы зямлі. Ім адмовілі.

У выніку выступленняў сялян Яблонскі быў вымушаны пайсці на саступкі, якія, аднак, не задаволілі мясцовых рыбакоў, і ў наступныя гады яны працягвалі арганізавана выступаць за свабодную лоўлю рыбы без арэнднай платы.

«Вясной 1935 года больш як пяць тысяч сялян з 40 навакольных нарачанскіх вёсак аб'явілі ўладам забастоўку. Да лета яны выбралі забастовачны камітэт, сфарміравалі дружны самаабароны, праганялі ахову і не дапускалі да возера штрэйкбрэхераў, якімі іх хацелі замяніць. Кіраўніцтва забастоўкай ажыццяўляла Камуністычная партыя Заходняй Беларусі. Як сведчыць кніга «Памяць. Мядзельскі раён», па заданні ЦК КПЗБ на возера тайна прыехалі член Маладзечанскага камітэта партыі Аляксандра Счасная, інструктар Аляксандр Багданчук. У чэрвені 1935 года быў створаны забастовачны камітэт, у які ўвайшлі найбольш аўтарытэтных і актыўных рыбакаў. Удзельнікаў выступленняў не паложылі ні пагрозы, ні арышты, барацьба працягвалася, і даволі паспяхова. Гэта прызнала і буржуазная газета «Слова»: «Барацьба сялян закончылася перамогай, паколькі яны выкарысталі прамаруджванне дырэкцыі і ўсе як адзін выйшлі лавіць рыбу без ніякага дазволу», — казалі ў музеі народнай славы.

Барацьбу рыбакоў Нарачы падтрымалі рыбакі Браслаўскіх азёр, Віленскага ваяводства. Пра канфлікт стала вядома ў Варшаве. Газета «Варшаўскі дзённік» у 1936 годзе пісала: «У выніку канфлікту паміж рыбакамі і Дырэкцыяй дзяржаўных лясоў, пад ціскам салідарнай барацьбы сялян дырэкцыя фактычна адмовілася ад правоў уладальніка возера».

Гістарычнае паўстанне рыбакоў на Нарачы — падзея, якая навечна захавалася ў памяці жыхароў азёрнага краю і якой яны ганарацца. Гэта адна з яркіх старонак нацыянальна-вызваленчай барацьбы беларускага народа на тэрыторыі Заходняй Беларусі.

Таццяна ЛАЗОЎСКАЯ.

Дата адна, а вуліц многа

У Гродзенскай вобласці

не адзін іх дзясяткаў носіць назву «17 Верасня»

Колькасць сімвалаў ушанавання гэтай даты невыпадкова. Як вядома, увесь Гродзенскі рэгіён з 1921 года ўваходзіў у склад Польшчы. Тут чакалі прыходу Чырвонай Арміі, які і пачаўся 17 верасня 1939 года. Літаральна за некалькі дзён Гродзенская вобласць разам з іншымі рэгіёнамі была аб'яднаная ў адну краіну. Водгукі тых падзей знайшлі адлюстраванне ў тапонімах. Можна сказаць, што дата 17 верасня — самая распаўсюджаная ў назвах вуліц.

Алея помнікаў на вуліцы 17 Верасня ў Свіслачы.

Напрыклад, у Воранаўскім раёне іх чатыры: у вёсках Бастуны, Нача, Воранаўка і гарадскім пасёлку Радунь. Усе яны атрымалі свае назвы адразу пасля прыходу Чырвонай Арміі. Праўда, не ўсюды захаваўся нейкія звесткі адносна тых падзей. Больш вядомыя гісторыі вуліц у гарадах і раённых цэнтрах.

Назву «17 Верасня» носіць і адна з цэнтральных вуліц Слоніма — буйнога горада Гродзенскай вобласці. Праўда, у мясцовым гісторыка-краязнаўчым музеі аб гісторыі самой вуліцы звестак няма. Магчыма, яе назва не мае гістарычных каранёў. Затое вядомы некаторыя падрабязнасці кампаніі 1939 года. Супрацоўнікі казалі, што падчас прыходу Чырвонай Арміі адбылося святкаванне на цэнтральнай плошчы горада. Напачатку быў мітынг, потым — народнае гуляне. На сцяне аднаго з дамоў устанавілі палатно і дапазна круцілі савецкую фільму. Жыхары найбліжэйшых вёсак дасталі аднекуль зброю, вінтоўкі

для таго, каб дапамагчы чырвонаармейцам, аднак паліцыя, якая тут знаходзілася, сама пакінула горад. Да гэтага стаялі дзве польскія часці, іх, па ўсёй бачнасці, перакінулі да Брэста. Тут была толькі паліцыя, але і яна ноччу сышла. Бабуля аднаго з супрацоўнікаў музея раскажвала, што савецкія войскі ішлі з двух бакоў — па Баранавіцкай шашы і па Ружанскай. Першымі ў горад увайшлі танкі, танкістам кідалі кветкі. Адбылося гэта 18 верасня.

Больш вядома гісторыя вуліцы 17 Верасня ў Свіслачы. Яна згадваецца яшчэ ў пачатку XIX стагоддзя, а самым вядомым будынкам на ёй была гімназія. Вуліцу называлі гімназічнай, а таксама прафесарскай, бо тут жыла большасць выкладчыкаў, і імем Рамуальда Траўгута, ваеннага і рэвалюцыйнага дзеяча, удзельніка паўстання Каліноўскага. Дарэчы, у яго гонар тут узведзена стэла.

А ў 1939 годзе вуліца атрымала назву 17 Верасня. Здаецца, што яна адлюстроўвае ўсе найважнейшыя перыяды гісторыі мястэчка. Людміла Жук, навуковы супрацоўнік Свіслацкага гісторыка-краязнаўчага музея, паведаміла, як ішло вызваленне будучага райцэнтра. Менавіта 17 верасня 1939 года на яго тэрыторыю ўступілі два браневікі. 19 верасня ўвайшлі часці конніцы і пяхоты. Вызваленчую місію ажыццяўлялі кавалерыіскі корпус Аляксандра Яромненкі і 48-ы полк казацкай дывізіі. На плошчы сабралася ўсё мясцовае насельніцтва, была ўстаноўлена брама з зялёных бярозак, вісеў транспарант: «Дзякуй за вызваленне». Ваенных сустракалі хлебам-салю. Як сведчаць расповеды відавочцаў, людзі былі рады прыходу савецкай арміі, прапанавалі вайскоўцам застацца ў іх на кватэрах. Нейкі час тыя часці, якія вызвалілі горад, стаялі ў Свіслачы. Тады цэнтральная вуліца і атрымала назву «17 Верасня».

Дарэчы, вуліца знакамітая сваёй Алеяй помнікаў. Побач з манументам Траўгуту ў 1944 годзе ўстаноўлены помнік воінам-вызваліцелям, пазней — помнік Леніну і бюст Сталіна, ёсць памятны знак воінам-афганцам. А вось памятнага знака ў гонар 17 верасня пакуль няма.

Затое ён з'явіцца ў Шчучыне. Сёлета тут, на вуліцы 17 Верасня, з'явіцца валун з надпісам: «Гэты знак устаноўлены 17 верасня 1921 года ў гонар Дня народнага адзінства». Падчас свята адсюль пачнецца парад аўтаатэхнікі і адбудзецца старт велаяпрабегу.

Дарэчы, вуліц з такой назвай у Шчучынскім раёне некалькі: у самім райцэнтры, у г. п. Жалудок, вёсках В. Мажэйкава і Дамоўцы.

А ў Гродне на вуліцы 17 Верасня ў гэты дзень адбудзецца культурна-спартыўная праграма з удзелам моладзі.

Маргарыта УШКЕВІЧ,
фота аўтара.